

Wprowadzenie

Pomorze przez przeszło 600 lat pozostawało domeną kultury niemieckiej, a w wyniku zmian terytorialnych po II wojnie światowej zostało podzielone na część zachodnią zwaną „Pomorzem Przednim” i część wschodnią zwaną „Pomorzem Tylnim” – część ta znalazła się w nowych granicach Polski i tym sposobem stała się polskim „Pomorzem Zachodnim”¹. Włączone do Polski tereny skazane były z uzasadnionych przyczyn – tak ekonomicznych, jak i socjalno-psychologicznych – na marginalizację².

Odbudowa zniszczeń wojennych koncentrowała się głównie w rdzennej Polsce, co skutkowało brakiem finansowej pomocy na odbudowę miast ponemieckich. W rzeczywistości samo odgruzowywanie miast ze skutków wojny trwało jeszcze do 1965 r. W tym czasie powolnemu niszczeniu ulegały miasta i wsie, budynki rozpadały się samoistnie, natomiast te dobre często rozbierano w celu odzyskania cegły na odbudowę Warszawy. Doprowadziło to do powolnego, lecz bezpowrotnego przekreślenia charakteru kulturowego Pomorza. Widoczna szczególnie w pierwszych powojennych latach: „niechęć do niemieckości, protestantyzmu, judaizmu”³ sprzyjała niedbałości o zastaną tkankę urbanistyczną i obojętności wobec często niedocenianych obiektów architektury. Sytuacja taka przyczyniała się do zacierania różnic między regionami kraju i wdrażania modnych wówczas zunifikowanych form.

Architektura Polski pozostawała w tyle wobec awangardowych dokonań w architekturze światowej, natomiast architektura Ziemi Zachodnich pozostawała wtórna w stosunku do obowiązujących wzorców estetycznych uważanych

w Polsce za aktualnie obowiązujące.⁴ Docierające do kraju zagraniczne publikacje, pełne nowości architektonicznych i rozwiązań technologicznych, stały się inspiracją dla polskich architektów, jednak w realiach polskiej gospodarki rezultat nie zawsze był tożsamy z zamierzonym efektem.

W państwie polskim za czasów PRL-u jedynie nieliczne obiekty uznane za prestiżowe mogły być projektowane przez grupę wybranych architektów, którym dana była możliwość swobodnego wykazania się twórczą oryginalnością. W grupie tych obiektów znalazły się również kościoły, realizowane okazjonalnie po 1956 roku, a na Pomorzu Zachodnim, po 1972⁵. Kościoły stanowiły największą grupę rozwiązań indywidualnych. Autorzy tych obiektów projektowali je w opozycji zarówno do systemu politycznego, jak i zastanej tradycji kulturowej miejsca, w którym przyszło im tworzyć.

Brak stabilizacji organizacji kościelnej w początkowych latach działalności Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim charakteryzowała specyficzna dla okresu powojennego tymczasowość. Ustanowiona 15 sierpnia 1945 r. przez prymasa Polski Augusta Hłonda, na mocy udzielonych mu pełnomocnictw ze stolicy Apostolskiej, administracja apostolska na terenach zachodnich i północnych, czyli tzw. Ziemiach Odzyskanych, nie dawała prawa do rozwoju struktur kościelnych, a co za tym idzie tworzenia nowych parafii i budowy nowych kościołów⁶.

Niewątpliwie trudna sytuacja Kościoła katolickiego, który podjął się przygotowania organizacji życia religijnego w granicach Pomorza Zachodniego, spowodowana była brakiem stałych struktur kościelnych. Unormowanie sytuacji Kościoła na Ziemiach Zachodnich nastąpiło z chwilą utworzenia 28 czerwca 1972 r. diecezji szczecińsko-kamieńskiej.

¹ Pawłowski, Szymki (2006: 183).

² Bal (2007: 11).

³ Bal (2007: 13).

⁴ Bal (2007: 13–18).

⁵ 28 czerwca 1972 r. utworzona została z podziału Administracji Apostolskiej diecezja szczecińsko-kamieńska.

⁶ Kozłowski, Macholak (2001: 283–308).

Jednakże do czasu utworzenia stałych struktur kościelnych na obszarze Pomorza Zachodniego nie powstał żaden nowy, budowany od podstaw kościół. Rozwój architektury sakralnej przypadł na lata po 1972 r. – do początku lat 80. powstało osiem obiektów sakralnych, w tym jedynie jeden kościół nowo wybudowany od podstaw⁷. Cztery kościoły stanowią również nowe obiekty – z tą różnicą, iż powstały pod pretekstem rozbudowy już istniejących kaplic (które w rzeczywistości rozebrano): a w przypadku dwóch rzeczywiście są to rozbudowy istniejących kaplic⁸, natomiast jeden obiekt został rozbudowany dwukrotnie⁹.

Początki organizacji struktur kościelnych na Pomorzu Zachodnim po II wojnie światowej

W zaistniałej sytuacji polityczno-społecznej zaczęto mnożyć trudności w odbudowie zniszczeń wojennych, głównie zdewastowanych kościołów i kaplic. O ile na początku organizacji państwa polskiego, w latach 1945–1946, na Pomorzu Zachodnim władze nie utrudniały przejmowania mienia poprotestanckiego, to w późniejszych latach sytuacja ta uległa znacznemu pogorszeniu. Kwestionowano prawo do tych obiektów, pod pretekstem złego stanu technicznego zamykano funkcjonujące kościoły, niszczone, burzono, dopuszczano się dewastacji wielu obiektów¹⁰. Kościoły, które były nieczynne, wręcz rozbierano, a te które nie zostały przekazano władzom Kościelnym doprowadzono do ruiny¹¹.

W badaniach nad rozwojem architektury sakralnej przyjęty przedział czasowy 1945–1981 podzielono na dwa odrębne przedziały czasowe, mianowicie na lata 1942–1971 oraz 1972–1981. Pierwszy okres to czas do formalnego utworzenia diecezji 1945–1971, [. . .] kiedy – po ustaniu działań wojennych – dawnym katolickim kościołom, zaadaptowanym na potrzeby religii protestanckiej, przywracano

ponownie wystrój dla potrzeb religii katolickiej. Obiekty poprotestanckie kanonicznie przypisywano do wcześniejszych katolickich parafii, jako kościoły filialne.

Dopiero po 1970 roku polityka wyznaniowa stała się bardziej liberalna¹². Po ratyfikacji przez Bundestag układu polsko-niemieckiego w maju 1972 roku, 28 czerwca 1972 roku papież Paweł VI bullą *Episcoporum Poloniae coetus*, uregulował na Ziemiach Zachodnich kanoniczną organizację kościelną i ustanowił nową strukturę diecezjalną¹³. W początkowej fazie działań, pierwszy mianowany ordynariusz diecezji ogłosił plan budowy nowych obiektów sakralnych oraz dalszą odbudowę przekazanych Kościołowi ruin. Na terenie Szczecina za najważniejsze uznano odbudowanie kościoła św. Jakuba Apostoła¹⁴.

Rozwój architektury w latach 1945–1981

Analizując historię funkcjonujących parafii ciekawym wydaje się być fakt, iż pomimo braku trwałych struktur kościelnych i oficjalnego braku pozwoleń władz państwowych na budowy nowych świątyń, w niektórych obiektach prowadzone były prace budowlane. Przykładem może być tu kościół w Ińsku pw. św. Józefa Oblubieńca NMP, gdzie w latach 1953–1954 z niewielkiej ponemieckiej cmentarnej kostnicy – poprzez dobudowę dwóch zakrystii i prezbiterium oraz podwyższenie nawy o dwa metry oraz wybudowanie chóru – powstał kościół dwukrotnie większy od pierwotnego. W późniejszym czasie dobudowano do fasady wieżę. Innym również wartym analizy rozwoju jest kościół pw. św. Jerzego w Goleniowie, którego historia sięga czasów przedwojennych. Wybudowany w 1930 r. jako kościół katolicki, po wojnie w 1946 r. został powiększony; dobudowano do niego obszerną, podłużną w rzucie kaplicę, której fasadę zlicowano z istniejącym kościołem, nadając jej spójny charakter. Kościół ten w latach 80. ponownie rozbudowano.

Jednakże charakterystyczne dla pierwszego okresu działania polegały głównie na odbudowie świątyń zniszczonych

⁷ Kościół pw. św. Wojciecha w Świnoujściu-Warszowie.

⁸ Kościoły w Ińsku oraz w Ściechowie.

⁹ Kościół katolicki pw. św. Jerzego w Goleniowie powstał w 1930 r., a w 1946 r. dobudowano do niego sporą kaplicę. W latach 1989–1995 wybudowano nowy kościół, pozostawiając jedynie elewację frontową z poprzedniej świątyni.

¹⁰ Przykładem mogą być tu kościoły: w Siekierkach, rozebrany w latach 50., Samlino – w 1957 r., Dziwnów – rozebrany w latach 50.

¹¹ Przykładem mogą być tu kościoły: Wardyń – rozebrany po 1945 r., Komarowo – rozebrany po 1950 r.

¹² Po podpisaniu 7 grudnia 1970 r. *Układu między Polską Rzeczpospolitą Ludową a Republiką Federalną Niemiec o podstawach normalizacji i ich wzajemnych stosunkach* polityka wyznaniowa stała się bardziej liberalna.

¹³ Na pierwszego ordynariusza diecezji szczecińsko-kamieńskiej powołano bpa dra Jerzego Strobę.

¹⁴ Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska (2007: 5–25).

w bardzo małym zakresie, a w obiektach uznanych za zabytkowe nie wykraczano poza niezbędne prace zabezpieczające i konserwatorskie. Pośród tych przedsięwzięć wyróżnić można liczne koncepcje odbudowy kościoła św. Jakuba¹⁵. Do czasu przejścia na własność Kościoła obiekt był w stanie destrukcji. Planowano pozostawić jedynie obrys muru jako trwałą ruinę i udostępnić zwiedzającym. Obiekt formalnie do 1971 roku należał do Skarbu Państwa, dopiero 27 kwietnia 1971 r. władze kościelne uzyskały decyzję na odbudowę kościoła ze zniszczeń wojennych¹⁶. Formalnie świątynia została mianowana katedrą w 1972 r.¹⁷ W konkursie na projekt odbudowy katedry św. Jakuba, spośród wielu wariantów i pomysłów – zarówno nawiązujących do stanu z przed wojny, jak i o charakterze współczesnym – w wyniku ustaleń u Generalnego Konserwatora Zabytków w Warszawie została wybrana i zatwierdzona do realizacji koncepcja opracowana w 1972 r. przez zespół architektów Stanisław Latour i Adam M. Szymiski. Przygotowany został projekt budowy północnej ściany wraz z emporą. Współczesny charakter ściany w historycznym obiekcie możliwy był przy połączeniu tradycyjnego materiału cegły z nowoczesną – i jak na owe czasy śmiałą – konstrukcją z żelbetu, szkła i metalu¹⁸.

W początkowym okresie działalności diecezja otrzymała jedno pozwolenie: na budowę nowego kościoła pw. św. Wojciecha w Świnoujściu. Jednak budowano nowe kościoły pod pretekstem rozbudowy już istniejących obiektów sakralnych np. kaplic lub mniejszych, funkcjonujących kościołów.

W Polsce, w tym także na Pomorzu Zachodnim, lata 70. w architekturze to okres masowej prefabrykacji

oraz wszechobecna moda na typizację. Wówczas to zostają wdrożone do realizacji „systemy budownictwa uprzemysłowionego”¹⁹. Indywidualne projekty realizowane były jedynie w bardzo wąskim zakresie i dotyczyły budownictwa osób fizycznych oraz obiektów prestiżowych, o szczególnym znaczeniu dla władz. Do tej grupy zaliczane były również kościoły, które projektowano jako rozwiązania niepowtarzalne, każdorazowo indywidualnie.

W okresie intensywnego rozwoju budownictwa masowej architektury mieszkaniowej, obok powstawały nieliczne obiekty sakralne, które w architekturze lat 70. zajmowały szczególne miejsce zarówno na Pomorzu Zachodnim, jak i w Polsce²⁰. W tym czasie dominował nurt modernistyczny oraz fascynacja twórczością Le Corbusiera, Oscara Niemeyera czy Kenzo Tange. Zapożyczenia z ich twórczości widoczne były zwłaszcza w indywidualnych projektach, często również w obiektach sakralnych. Znamiennej cechą powstających wówczas obiektów sakralnych było wykorzystywanie żelbetowych konstrukcji – elementy konstrukcyjne eksponowano w bryle szczególnie na zewnątrz, ale również wewnątrz, np. poprzez stropy kasetonowe.

Niewątpliwie architektura sakralna była wówczas jedyną okazją do indywidualnej pracy twórczej, dającej możliwość kreatywnych poszukiwań w nawiązaniu do panujących mód estetycznych. Podjęcie działań projektowych i współpraca przy realizacji obiektu sakralnego w ówczesnych czasach wiązała się z wyraźną deklaracją przynależności do grupy katolików. W skomplikowanej sytuacji polityczno-prawnej w innych częściach Polski, w jej powojennych granicach, podejmowano ambitne próby budowy nowych kościołów w nawiązaniu do aktualnych wzorców estetycznych światowej awangardy, czego przykładem może być realizacja kościoła Arki Pana w Nowej Hucie²¹. Tym bardziej znaczącym wydarzeniem stały się pierwsze, po erygowaniu nowej diecezji, budowane od podstaw nowe kościoły, których projektanci ambitnie starali się włączyć w ogólnopolski nurt posoborowej odnowy, nie rezygnując przy tym z prób nawiązania do osiągnięć awangardy.

¹⁵ Kościół św. Jakuba został zrujnowany w 1944 r. na skutek bombardowania podczas działań wojennych. Zniszczeniu uległo 75% sklepień, południowa część wieży, północna część korpusu nawowego, wnętrze i dach. Kościół odgruzowano w 1946 r. W 1947 r., wskutek osłabienia konstrukcji, zawaliły się pozostałe sklepienia. W latach 1946–1955 dokonano zabezpieczenia murów prezbiterium, przykryto je dachem i wzmocniono ścianę południową. Już pod koniec lat 50. powstał projekt odbudowy katedry. Zob. Historia budowy Katedry (2013).

¹⁶ Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska (2007: 23). Kilka dni wcześniej tj. 23 kwietnia 1971 r. kuria biskupia w Gorzowie Wielkopolskim otrzymała pozwolenie na odbudowę kościoła.

¹⁷ 28 czerwca 1972 r. kościół został mianowany katedrą nowo powstałej diecezji szczecińsko-kamieńskiej.

¹⁸ Projekt odbudowy katedry świętego Jakuba powstał w oparciu o konkurs Generalny Konserwator w Warszawie wybrał do realizacji koncepcję S. Latoura i A. Szymskiego. Dzięki ofiarności wiernych, dotacjom Ministerstwa Kultury i Polonii zagranicznej, prace postępowyły bardzo szybko i już 31 maja 1982 r. ks. bp. Kazimierz Majdański dokonał konsekracji katedry.

¹⁹ Bal i in. (2007: 151).

²⁰ Bal i in. (2007: 171–172).

²¹ Kościół Arka Pana w Krakowie, arch. Wojciech Pietrzyk 1967 r., to pierwszy kościół zrealizowany mimo braku formalnej zgody władz. Nowa Huta miała stanowić przykład nowego miasta socjalistycznego bez jakichkolwiek świątyń.

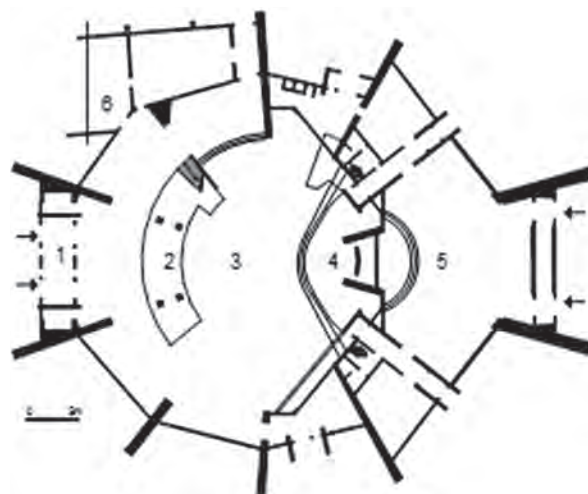
Analiza wybranych obiektów

Wśród najciekawszych realizacji sakralnych tego okresu niemal większość stanowią ikony – rozpoznawalne, dynamiczne, żelbetowe, białe konstrukcje. Dlatego też obiekty te zostaną omówione dla ukazania ich cech wspólnych i specyfiki, stanowiącej o indywidualności rozwiązań.

Wśród najważniejszych budowli sakralnych należy wymienić pierwszy nowy powojenny kościół pw. św. Wojciecha w Świnoujściu-Warszowie, autorstwa Adama M. Szyskiego, budowany w latach 1974–1977 (il. 1). Założenie świątyni zostało oparte na rzucie centralnym. Szkielet formy kościoła to elementy nośne – dziesięć skośnych filarów, symbolizujących dziesięć przykazań. Rozmieszczone na elipsie, tworzą ramiona do oparcia dachu namiotowego, przez który następnie się przebijają. Elementy nośne konstrukcji tworzy wyniesione z dachu cylindryczne zwieńczenie, swym kształtem przypominające symboliczną koronę cierniową, a ażurowe ściany pomiędzy filarami wypełnia szkło. W zwieńczeniu cylindra, w centralnym jego miejscu, ukryta jest niewidoczna z poziomu terenu luneta kierunkowa, skupiająca i wpuszczająca strumieniem światło bezpośrednio na ołtarz. W układzie centralnym zastosowano podział na dwie przestrzenie sakralne – kościół i kaplicę.

Obiekt zrealizowano całkowicie w konstrukcji żelbetowej. Przekraczając wejście, mając zapamiętany obraz monolitu bryły, mocno osadzonej w przyziemiu, z dachem namiotowym o niskiej linii okapu, wzrok zatrzymuje mocno podświetlony krzyż, centralnie umieszczony w strefie ołtarza. Filary, stanowiące elementy konstrukcyjne wewnątrz, wydzielają strefy modlitewnego skupienia, a pomiędzy nimi rozpostarto namiotowy, żelbetowy dach z odsłoniętą konstrukcją, tworzącą od wewnątrz kasetonowy sufit. Jego układ potęguje wrażenie piętrzenia się ku górze, gdzie dziesięć filarów szkieletu centralnie nad ołtarzem tworzy na planie okręgu ażurową koronę, a jej ściany z przeszklonymi polami przepuszczają boczne światło do wewnątrz. W formie obiektu, jego szkieletcie i strukturze widać podobieństwo rozwiązań, jakie można zauważyć w katedrze w Brasilii Oscara Nemeyera, jak i katedrze w Liverpoolu Fredericka Gibberda.

Kolejnym obiektem jest powstały w latach 1973–1978 pod pretekstem rozbudowy istniejącej świątyni kościół pw. św. Krzyża w Szczecinie (il. 2), autorstwa Zbigniewa Abrahamowicza. W rezultacie jednak wybudowano nowy

Il. 1 Adam M. Szyski, kościół pw. św. Wojciecha, Świnoujście-Warszów, 1974–1979; schemat rzutu (1 – kruchta, 2 – chór, 3 – nawa, 4 – ołtarz, 5 – kaplica, 6 – zakrystia i dom parafialny). Oprac. Dorota Janisio-Pawłowska

kościół, dostawiając go do północnej ściany starej świątyni. Oba kościoły przykryte są wspólnym, łączącym się dachem. Nad starą częścią budowli rozpostarty jest namiotowy dach ukrywający jego więźbę. Natomiast nad główną bryłą rozpostiera się płaszczyzna połączy o strukturze dachu wiszącego, wspartego pomiędzy dwoma łukami ścian. Kościół zaprojektowany został jako układ amfiteatralny na rzucie wycinka koła, gdzie dwa jego promienie połączono od strony południowego zachodu półkolistą ścianą, tworzącą zamknięcie prezbiterium. Ścianę zamykającą stanowi regularnie ustawiony na łuku szereg żelbetowych słupów, pomiędzy którymi przestrzeń wypełniona jest wielobarwnym witrażem, tworzącym zarówno tło ołtarza, jak i doświetlenie wnętrza. Ściany mają zmienną wysokość i wznoszą się od owalu prezbiterium w kierunku północnym i dalej wschodnim do wieży, do której dochodzi ściana wschodnia, opadająca w kierunku południowym²². Strzelista wieża nawiązuje symboliką do masztu łodzi. Mistyki wnętrza nadaje wielobarwny witraż²³ i dramatyczna postać Chrystusa²⁴. Niepokój wprowadza dynamicznie obniżający się sufit, nad częścią prezbiterialną pozostawiony w nienaturalnym zakończeniu, który wypoziomowany mocno zamyka przestrzeń nad ołtarzem, pozbawiając to miejsce otwartości. Całość obiektu

²² Nekanda-Trepka (2006: 24).

²³ Witraż przedstawiający wielobarwną mozaikę, autorstwa Wiesława Ostrzałka.

²⁴ Rzeźba ukrzyżowanego Chrystusa, autorstwa Bronisława Chromego.

Il. 2 Zbigniew Abrahamowicz, kościół pw. św. Krzyża w Szczecinie, 1974. Fot. Dorota Janisio-Pawłowska

wykonano w konstrukcji żelbetowej. Jego forma nawiązuje zarówno do tradycji architektury ekspresjonistycznej lat 30. XX w., jak i do socrealizmu ekspresyjnego lat 60. Zadziwia swą nowatorską bryłą, rozwiązaniami konstrukcyjnymi oraz ekspresją kształtu.

W miejscowość Dziwnów w latach 1973–1977 powstał wymowny w swej symbolice kościół pw. św. Józefa, autorstwa Otto Odon (il. 3). Forma łodzi, jaką przybiera świątynia, nawiązuje do symboli chrześcijańskich, jak i do samej miejscowości, czyli rybackiej wioski.

Kościół powstał jako rozbudowa kaplicy. Forma kościoła to prosta, silnie kubiczna bryła. Jest to jednonawowa hala, przełamana pasmami poziomego szklenia w bocznych elewacjach, z boczną kaplicą i niewyodrębnionym prezbiterium. Od północnej strony płaszczyzna podkreślająca linię przeszklenia została wyciągnięta łagodnie ku górze. Obudowana konstrukcja wieży tworzy wizualne pilastry, które przechodzą przez całą wysokość elewacji, nadając jej wertykalnego charakteru. Prosto zakończona forma wieży wzbogacona została o stalowy krzyż, który góruje nad wejściem.

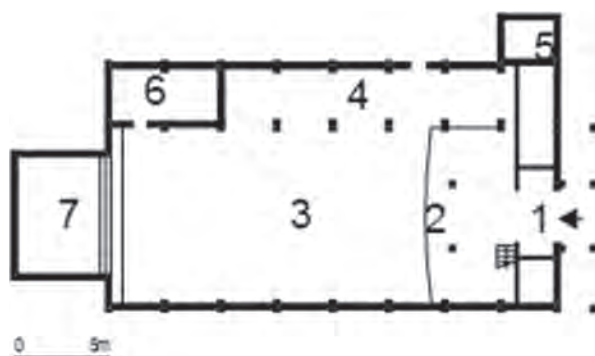

Il. 3 Otto Odon, kościół pw. św. Józefa w Dziwnowie, 1973–1977. Fot. Dorota Janisio-Pawłowska

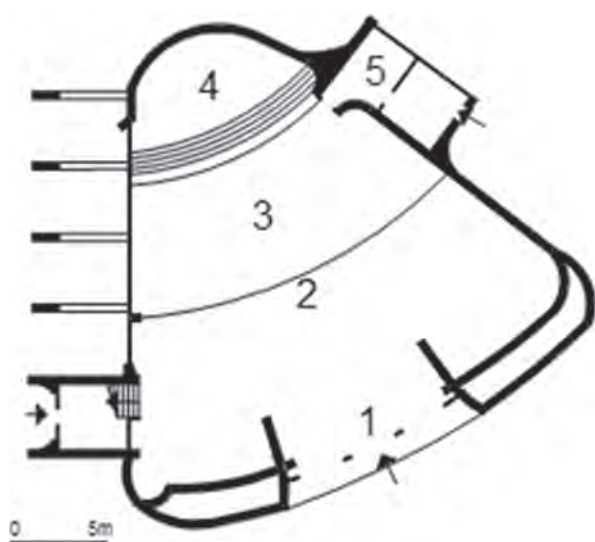
Konstrukcję kościoła, zaprojektowaną w późniewieloletniej, wykonano metodą tradycyjną, przy użyciu cegły. Stropodach budynku wykonano jako skrzynkowo-żelbetowy. Na osi wnętrza znajduje się prosty ołtarz, nad którym widnieje wielobarwny – wykonany techniką sgraffito – obraz Świętej Rodziny. Wzdłuż linii okien wykonano w czerni i bieli sgraffito przedstawiające drogę krzyżową²⁵.

Powstały z kaplicy kościół pw. św. Michała Archanioła w Wielgowie, wybudowany w latach 1976–1977, jest dziełem autorstwa Tadeusza Szuty i Waclawa Zięby. Świątynia powstała na rzucie podłużnym, z wyodrębnionym prostokątnym prezbiterium i nawą boczną (il. 4). Główny korpus nawowy rozplanowano w układzie salowym. Połączona z obiektem ażurowa dzwonnica, usytuowana po jego prawej stronie, tworzy akcent wertykalny. Kościół w strefie prezbiterium doświetlony został bocznymi pionowymi przeszkloniami oraz umieszczoną centralnie lunetą, ukierunkowaną na ołtarz. W ścianach bocznych nawy umieszczone zostały poziome pasmowe przeszklenia. Nad nawą i prezbiterium zastosowano stropodach skrzynkowy, widoczny od wewnątrz. Forma obiektu to prosta, modernistyczna bryła, wykonana w konstrukcji żelbetowej, z wyeksponowanym układem konstrukcyjnym. Pierwotnie był to obiekt o interesującym detalu elewacji, obłożonej płytami betonowymi o wklęsłych symbolach koła i krzyża, co stanowiło rodzaj jednobarwnej mozaiki. Obecnie mozaikę zastąpiono ociepleniem pomalowanym na biało. Wewnątrz kościoła znajduje się ciekawie

²⁵ Droga krzyżowa i obraz Świętej Rodziny są autorstwa Kazimierza Bieńkowskiego z Warszawy.

Il. 4 Tadeusz Szuta, Waław Zięba, kościół pw. św. Michała Archaniola, Wielgowo–Szczecin, 1976–1977; schemat rzutu (1 – kruchta, 2 – chór, 3 – nawa, 4 – nawa boczna, 5 – wieża, 6 – zakrystia, 7 – ołtarz). Oprac. Dorota Janisio-Pawłowska

Il. 5 Zbigniew Abrahamowicz, kościół pw. Najświętszego Zbawiciela w Rewalu, 1976; schemat rzutu (1 – kruchta, 2 – chór, 3 – nawa, 4 – ołtarz, 5 – zakrystia). Oprac. Dorota Janisio-Pawłowska

zdobiona prezbiterialna ściana, która wyłożona została wielobarwną mozaiką z wizerunkiem św. Michała Archaniola²⁶.

Kolejnym obiektem jest kościół pw. Najświętszego Zbawiciela w Rewalu, wybudowany w roku 1976. Kształtem rzutu obiekt – autorstwa Zbigniewa Abrahamowicza – symbolizuje serce (il. 5). Nawa doświetlona jest przeszkloną ścianą północną, wypełnioną witrażami. Cały obiekt wykonano w konstrukcji żelbetowej. Ukośne filary od północy w formie przypór podtrzymują dach, uwalniając od konstrukcji przeszkloną ścianę. Dach pulpityowy o różnych kątach nachylenia połączy, wsparty jest na obwodzie ścian i filarach. Opada nieregularnie

²⁶ Mozaika jest autorstwa Tadeusza Furdyny.

w kierunku południowym. Forma obiektu to rzeźbiarska, ekspresyjna bryła o białym kolorze, podkreślającym symbol czystości serca. W prezbiterium umieszczono zabytkowy tryptyk z nieistniejącego kościoła w Trzęsaczu.

Podsumowanie

Kościół badanego okresu stanowią wśród nowotworzonej, masowej architektury formy wyraźnie odróżniające się i niezunifikowane. Obiekty te, pośród powstających wówczas budynków mieszkaniowych, przemysłowych i usługowych – dzięki swej różnorodności rozwiązań rzutu i form bryłowych – stanowią ważny element dokonań twórczych na Pomorzu Zachodnim. Pośród wielu prestiżowych obiektów, uznanych za ikony lat 70., pierwsze powstałe kościoły wpisują się w nurt ówczesnych mód estetycznych. Wszystkie obiekty łączą wspólne cechy, np. wykorzystanie żelbetowych konstrukcji, uzewnętrznianie elementów konstrukcyjnych oraz zachowanie surowej monochromatycznej formy nieprzeładowanej detalem, a także czytelność wnętrza. W kościołach tych w bryle zawarta została symbolika, która niesie za sobą czytelny przekaz treści. Jednakże obiekty te, mimo wspólnych cech, stanowią zróżnicowane stylistycznie bryły – są to kościoły o różnym kształcie rzutu i budowie formy. Jedne tworzone były w duchu modernizmu, pozostałe nawiązują do nurtu ekspresyjno-symbolicznego. W formach tych obiektów odnaleźć można wpływy Le Corbusiera, Kenzo Tange czy Oscara Niemeyera, jak również pierwsze próby odpowiedzi na zalecenia soborowe.

Bibliografia

- Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska = *Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska 2007*, Drukarnia Kadruk, Szczecin 2007.
- Bal i in. 2007 = Wojciech Bal, Robert Dawidowski, Miłosz Raczyński, Marek Sietnicki, Adam Szymski, *Architektura polska lat 1961–1975 na Pomorzu Zachodnim*, Wydawnictwo Walkowska, Szczecin 2007.
- Historia budowy Katedry 2013 = *Historia budowy Katedry i jej stan obecny*, (29 sierpnia 2013), http://katedra.szczecin.pl/historia/aktualnosci/Historia-Katedry-w-obiektywie_911 (data dostępu: 25 września 2015).
- Kozłowski, Macholak 2001 = Kazimierz Kozłowski, Jan Macholak *Kościół Katolicki na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1972 w świetle stosunków Państwo-Kościół*, Akademia Europejska Kulice-Kuliz, Kulice 2001.

Nekanda-Trepka 2006 = Janusz Nekanda-Trepka *Kościół pw. Świętego Krzyża Szczecin-Pogodno*, Stowarzyszenie Historyków Sztuki Oddział Szczeciński, Szczecin 2006.

Pawłowski, Szymki 2006 = Wojciech Pawłowski, Adam M. Szymki, „Wiejskie budowle sakralne na Pomorzu Zachodnim”, w: *Architektura sakralna w kształtowaniu tożsamości kulturowej miejsca*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2006.

Summary

Development of church architecture in Western Pomerania in the years 1945–1981, based on the example of the Archdiocese of Szczecin-Kamień

This article gives details of the process of the formation of post-war church structures in the Recovered Territories, the beginning of construction activities in the field of architecture. The first sacred facilities

were analyzed by taking the example of the present Archdiocese of Szczecin-Kamień. It should be recalled that, as a result of territorial changes after the Second World War, the Western and Northern territories were in the new territorial borders of Poland but their ecclesiastical status was slow to be established by the Vatican. Initially, the church's construction activity was limited to repair works, protective actions and minor renovations; during this period no new sacred facility was created. Only after the separation of the Diocese of Szczecin-Kamień in June 1972 from the existing administrative structures, did a new period for the construction of the Catholic Church begin. The first realizations of new churches in Western Pomerania are characterized, regardless of their assessment, by their unique originality manifested mainly in the search for a new form of church building, which is part of the currently fashionable trends and architectural styles of the 20th century. These facilities among the emerging residential, industrial and service buildings at that time, thanks to their diversity of projections and solid forms, are considered as an important part of the creative achievements of the period.